

КОНЦЕПЦІЯ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ-АГРАРІЇВ

Концепція методичної системи фізичного виховання спрямована на підвищення ефективності навчального процесу за рахунок диференціації навчальних засобів та індивідуалізації стилів роботи зі студентами. Встановлено, що методична система фізичного виховання функціонує лише тоді, коли визначена мета, завдання, методи, форми, засоби і зміст навчального процесу та здійснюється управління навчальною діяльністю.

Ключові слова: концепція, методична система, фізичне виховання, навчальний процес.

Постановка проблеми. Фізичне виховання як навчальна дисципліна дозволяє вирішувати одночасно освітні, виховні та оздоровчі завдання, які спроможні забезпечити збалансований педагогічний вплив на студента відповідно до сучасних вимог формування творчої, інтелектуальної, морально стійкої та фізично досконалої особистості. В той же час відсутність комплексних досліджень, направлених на формування методичної системи фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів, не дозволяє вирішити протиріччя, що склалися між рівнем соціальних вимог і ефективністю педагогічних технологій у процесі фізичного виховання студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фізичне виховання як педагогічний процес належить до складних систем, специфіка його не обґрунтовується лише особливостями компонентів, а визначається характером зв'язків між ними та системою. Реалізація системного підходу у педагогіці орієнтує на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різних типів зв'язків та зведення в єдину теоретичну модель [6, с. 26]. Згідно з дослідженнями Н.В. Кузьміної, педагогічна система трактується як взаємозв'язок структурних і функціональних компонентів, що підпорядковані цілям виховання, освіти і навчання підростаючого покоління й дорослих людей [2, с. 11].

Створення концепції формування методичної системи фізичного виховання студентів потребує певної методології дослідження. Методологію тлумачать як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на основі яких ґрунтується дослідження і здійснюється вибір сукупності його пізнавальних засобів, методів, прийомів; або ж як теорію методів дослідження, створення концепцій, систему знань про теорію науки або систему методології дослідження [4, с. 298].

Ю. Сурман [7, с. 25] зауважує, що, коли ми говоримо "методологія", то завжди маємо на увазі, що йдеться саме про методологію діяльності. Е.Г. Юдін писав: "Методологія, яка трактується у широкому значенні цього слова, є вченням про структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності. У такому розумінні методологія є необхідним компонентом будь-якої діяльності, оскільки остання стає предметом усвідомлення, навчання і раціоналізації" [9, с. 31].

Концепція вимагає для побудови науково обґрунтованої теорії врахувати всі різноманіття зв'язків та відношень, у які може вступати предмет дослідження (*теоретичні і практичні засади розвитку методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів в умовах сучасної парадигми освіти*). Між теорією, методикою і технологією навчання існує тісний діалектичний зв'язок [5]. Так, теорія навчання фізичного виховання студентів виявляє закономірності розвивального характеру навчального процесу, що пов'язані з особливостями діяльності викладача і студента, функціонуванням методичної системи фізичного виховання, в основі якої є цілі розвитку. З іншого погляду, однією з основних сторін фізичного виховання, як і будь-якого іншого педагогічного процесу, є навчання, яке у дидактиці розглядається як процес взаємопов'язаної діяльності викладача і студента, спрямований на набуття теоретичних знань, практичних умінь і навичок, розвиток фізичних, розумових і духовних якостей студентів. У фізичному вихованні сучасний науковий підхід передбачає, що методологічною основою теорії навчання рухових дій є закономірності та положення таких наук, як дидактика (у сфері педагогіки), теорія діяльності і теорія управління опануванням знань, формування дій та понять (у сфері психології), теорія побудови й управління рухів, фізіологія активності, принципи системного підходу [8, с. 151].

Аналіз літературних джерел показав, що в Україні, Росії, Білорусі та інших країнах проблема оновлення методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів взагалі не розв'язувалась на сучасному рівні, а отже і не існує наукової концепції її формування.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у розкритті концепції формування методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів. Завдання дослідження спрямовані на розкриття шляхів функціонування методичної системи фізичного виховання.

Основний матеріал досліджень. Методична система фізичного виховання функціонує лише тоді, коли визначена мета, завдання, методи, форми, засоби і зміст навчального процесу та здійснюється управління навчальною діяльністю. Зміст навчального процесу визначається навчальною програмою і коректується викладачем залежно від мети і завдань навчальних занять. Планування навчального процесу з фізичного виховання в аграрних вищих навчальних закладах є сукупністю дій ректорату, вченої ради, навчально-методичного центру, кафедри фізичного виховання, деканатів, спортивного клубу, викладачів, від яких залежить кількість навчальних годин за розкладом, час і місце проведення навчальних, тренувальних і самостійних занять. Контроль, аналіз і коректування навчального процесу здійснюється викладачем, завідувачем кафедри, деканатом, ректоратом та науково-методичною комісією з фізичного виховання Міністерства аграрної політики і продовольства України.

На методологічному рівні методична система передбачає організацію навчально-виховного процесу з фізичного виховання у вищих навчальних закладах на основі системного, комплексного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів як необхідних умов досягнення поставленої мети і завдань [1].

Методичну підготовку студентів можна розглядати з позиції її основних компонентів і зв'язків між ними або через функціонування методичної системи. Концепція методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв відображає взаємозв'язки загальнонаукових дисциплін (анатомії і фізіології, педагогіки і психології, гігієни й екології, валеології та основ харчування, філософії і безпеки життєдіяльності, теорії і методики фізичного виховання тощо) та включає такі компоненти: теоретико-методологічну основу; інноваційну авторську ідею щодо створення і функціонування методичної системи у навчальному процесі з фізичного виховання; концептуальне методологічне проектування методичної системи на основі діяльнісного і особистісно орієнтованого, системного підходів; систему принципів, на яких створена концепція; педагогічні умови ефективного функціонування методичної системи (освітні стратегії, інноваційні технології, методи, засоби, умови, оцінка діяльності); особливості реалізації концепції в умовах навчальної діяльності з фізичного виховання; шляхи реалізації висунутої концепції; досліджувану модель методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв (рис. 1).

Теоретико-методологічною основою методичної системи фізичного виховання є теорія діяльності О.М. Леонтьєва, яка розглядає особистість студента у контексті функціонування і структури психічного відображення у процесі навчальної та фізкультурно-оздоровчої діяльності. Визначальною є зовнішня, предметна, практична діяльність, від якої залежать усі види внутрішньої психічної діяльності особистості. Будь-яка діяльність має такі складові: потреби – мотиви – цілі – умови досягнення цілей і засоби їх досягнення (поєднання цілей і умов складає завдання) – дії – операції [3].

Теорія навчальної діяльності (В.В. Давидов, О.К. Дусавицький, Д.Б. Ельконін, Ю.А. Полюянов, В.В. Репкіна, В.В. Рубцов, Г.А. Цукерман) є методологічною основою концепції методичної системи фізичного виховання. Згідно з цією теорією змістом навчальної діяльності виступають теоретичні знання, оволодіння якими розвиває у студентів засади теоретичної свідомості й мислення, що в подальшому забезпечує теоретико-особистісний рівень здійснення практичних видів діяльності. Особливістю навчальної діяльності є те, що в ній відтворюється загальнокультурний процес створення понять, образів цінностей і норм. Тому опанування знань, умінь і навиків має проходити у формі навчальної діяльності. Навчальна діяльність у фізичному вихованні має певну структуру, включає навчальні потреби і мотиви, навчальні завдання, дії та рухові операції.

Методика навчання фізичного виховання реалізує розвинуту сучасну теорію вивчення процесу фізичного виховання, яка спрямована на формування різноманітних рухових дій "як послідовний перехід від знань та уявлень про дії до вміння виконувати їх, а потім від вміння до навички" [8, с. 151]. Процес навчання рухових дій базується на дидактичних принципах – основоположних закономірностях навчання, які складають методичний базис педагогічного процесу, а саме, це принципи: свідомості та активності, наочності, доступності та індивідуалізації, систематичності, послідовності, міцності навчання.

Таким чином, активізація навчального процесу з фізичного виховання здійснюється з опорою на практичний досвід, теоретико-понятійний і операційно-дієвий компоненти досягнення поставлених завдань, а також з урахуванням особистісних чинників навчально-виховного процесу. Саме особистісна позиція суб'єктів (студент-викладач) навчальної та педагогічної діяльності є тим чинником, який дозволяє розв'язати проблеми створення нової методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв.

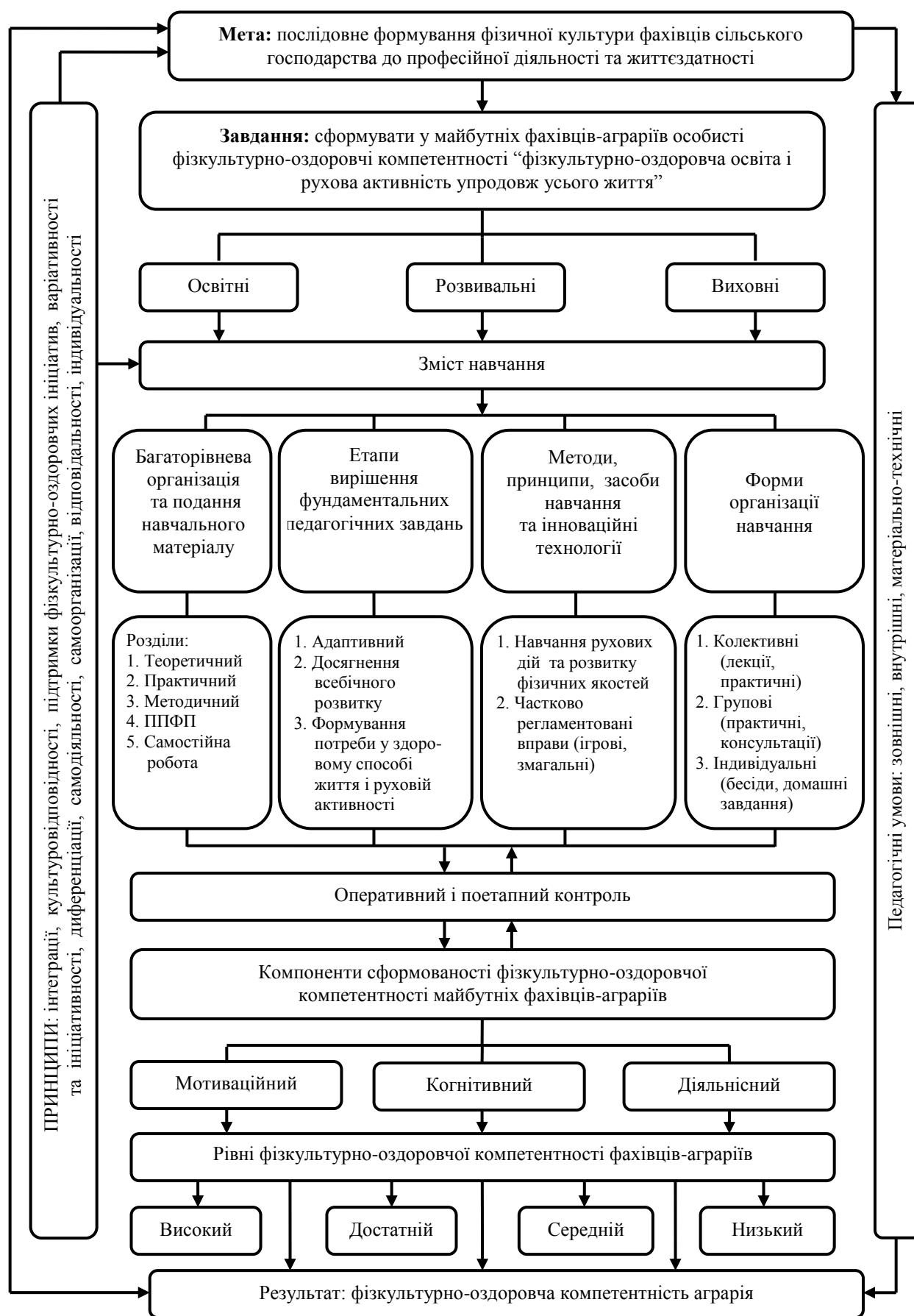

Рис. 1. Концепція методичної системи фізичного виховання студентів-аграріїв

Потреба сучасного аграрного сектора у фахівцях, готових не тільки до професійного саморозвитку, а й до відновлення трудових ресурсів села, вимагає створення гнучких, адаптивних систем освіти, які передбачають можливості переорієнтації з професійної діяльності на діяльність, яка забезпечує високий рівень життя сільського населення. Тому в навчальному процесі з фізичного виховання у майбутніх фахівців-аграріїв необхідно сформувати систему знань, умінь, навиків, організаторських якостей, розвинути здібність вибудовувати індивідуальну стратегію фізкультурно-оздоровчої освіти, рухової активності, мотиваційно-ціннісного ставлення до здорового способу життя, систему відновлення працездатності, вміння використовувати засоби фізичного виховання для реабілітації фізичного і психічного стану після перенесених хвороб тощо. Випускник аграрного університету повинен не тільки опанувати високу професійну майстерність, а й знайти своє місце в соціальному середовищі сільського населення, володіти певними якостями та бути прикладом у виробничому колективі та за місцем мешкання.

Відповідно до цього стратегічним напрямком розвитку методичної системи виступає також особистісно-орієнтоване навчання, в якому студент перебуває у центрі уваги викладача. При цьому діяльність учіння – пізнавальна діяльність, а не викладання. У педагогічній літературі навчання трактується як інтегральна характеристика особистості, що відображає здатність студента до засвоєння навчальної діяльності, тобто індивідуальний показник швидкості та якості опанування знань, умінь і навичок у процесі навчання [10, с. 208].

Традиційну парадигму навчання у фізичному вихованні "викладач – студент" необхідно замінити парадигмою "студент – фізкультурно-оздоровче середовище – викладач". Саме так будується система фізкультурної освіти у розвинених країнах світу. Очевидно, що між теорією і практикою повинен бути ряд проміжних ланок і одна з них – технологія навчання. Технологічний підхід до навчання передбачає проектування навчального процесу з метою гарантованого досягнення дидактичних цілей, які випливають із вихідних установок (соціальне замовлення, освітні орієнтири, мета і зміст навчання тощо). При цьому технологія навчання виявляє умови функціонування методичної системи, визначає способи її реалізації (проектування) в навчальному процесі відповідно до поставленої мети. Тобто технологія навчання – це послідовна взаємопов'язана система дій викладача, які направлені на вирішення дидактичних завдань, планомірне і послідовне втілення на практиці заздалегідь запроєктованого педагогічного процесу.

Інноваційною авторською ідеєю концепції є ствердження, що новостворена методична система фізичного виховання сприятиме підвищенню освітньо-оздоровчого і мотиваційно-ціннісного ставлення студентської молоді до засобів фізичного виховання та рухової активності за рахунок створення у вищих навчальних закладах мікросередовища, яке розвиває інтереси і мотиви до активних занять фізичними вправами, спонукає до ведення здорового способу життя, викликає позитивне ставлення до навчального процесу з фізичного виховання. Окрім того, ідея концепції спрямована на підвищення ефективності навчального процесу за рахунок диференціації навчальних засобів та індивідуалізації стилів роботи зі студентами з метою створення рівних комфортних умов навчання і формування мобільності стильової поведінки в рамках вивчення навчальної дисципліни "Фізичне виховання", що суттєво підвищує мотиваційно-ціннісне ставлення до навчального процесу, активізує рухову активність та сприяє оволодінню навиками й уміннями використання засобів фізичного виховання у майбутній професійній діяльності.

Концептуально-методологічне проектування здійснено на основі використання системного, діяльнісного й особистісно орієнтованого підходів, які є загальнонауковою основою для визначення змісту навчальної діяльності з фізичного виховання, її оптимізації, визначення шляхів практичного вдосконалення, виявлення основних чинників, що впливають на результативність навчального процесу та напрямки його покращання.

Досягнення мети та завдань методичної системи фізичного виховання вимагає застосування системи загальнодидактичних і авторських принципів та принципів навчання, модифікованих до фізичного виховання, а саме:

– *інтеграції* – суть цього принципу полягає в тому, що він системно об'єднує всі компоненти методичної системи, а також розкриває взаємодію її з навколишнім середовищем. Він виявляється на декількох структурних рівнях: між загальною фізичною і методичною підготовкою студентів; між метою навчання і механізмом її реалізації; між усіма блоками методичної системи. Методична система може виявити свої системні властивості лише за умови, коли складові її компоненти будуть об'єднані взаємодією на основі системи інтегруючих підстав;

– *культуrowідповідності* – являє собою процес формування особистості на основі загальнолюдських, естетичних і духовних цінностей фізичної культури і спорту, народних українських традицій та шанобливого ставлення до історичної спадщини інших країн і народів. Культурологічний

підхід у процесі фізичного виховання студентів аграрних університетів виступає одним із визначальних чинників підвищення соціальної активності майбутнього фахівця як висококультурної особистості, здатної до впровадження здорового способу життя та сприяння розвитку фізичної культури і спорту в соціальній інфраструктурі села;

– *підтримки фізкультурно-оздоровчих ініціатив*, який виявляється в успішному розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення до активних занять фізичними вправами, індивідуальному виборі змісту засобів і форм проведення занять;

– *варіативності та альтернативності*, який спрямований на досягнення цілей навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах (розвивальних, освітніх, виховних), для чого необхідно використовувати найрізноманітніші підходи та методи, які теоретично обґрунтовані та перевірені практикою. Різноманіття форм, методів, засобів навчання, його комунікативної сторони дозволяє викладачу постійно перебувати в стані творчого пошуку з метою формування власної педагогічної діяльності, побудови авторської дидактичної системи;

– *диференціації* – цей принцип розкриває механізм розвитку систем різних рівнів і рангів, від первинної цілісності до внутрішньодиференційованих структур. Принцип диференціації обґрунтовує реалізацію методичної системи на основі законів розвитку та системного аналізу;

– *оптимальності*, являє собою розробку таких норм і вимог, які в разі їх застосування у процесі фізкультурно-спортивної діяльності забезпечують оптимальні затрати засобів і ресурсів за високого оздоровчого ефекту;

– *самодіяльності* (заняття фізичним вихованням без зовнішнього примушування, що приносить задоволення і радість для студента);

– *самоорганізації* (формування операційно-діяльнісної складової навчального процесу, в основі якої – вміння займатися фізичними вправами самостійно);

– *розвитку*, що передбачає організацію навчального процесу в зоні найближчого розвитку, у співпраці студента і викладача з урахуванням його рівня фізичного розвитку, фізичної підготовленості та стану здоров'я, відповідно до досягнутого рівня актуального розвитку;

– *відповідальності* (самоаналіз, самоконтроль і самооцінка навчальної діяльності, фіксація спортивних результатів та їх аналіз і оцінка);

– *індивідуального підходу* (врахування в навчальному процесі індивідуально-психологічних особливостей, рівня фізичної і технічної підготовленості кожного студента). Найважливішою умовою для успішного всебічного розвитку особистості є розуміння нею своєї неповторності та індивідуальності;

– *принцип розвитку особистості в колективі* (А.В. Петровський), згідно з яким особистісний розвиток студента визначається діяльнісно-опосередкованим типом взаємовідносин, які складаються в навчальних групах, в умовах спеціально організованого середовища, коли група студентів стає основною референтною групою, наміри якої полягають у спільній меті, в об'єднанні за соціально значущими цілями та особистісно значущим для кожного члена групи змістом, виконуваної навчальної або тренувальної діяльності, у досягненні певних спортивних результатів, перемозі в групових змаганнях, спільній оздоровчій діяльності тощо.

Педагогічні умови ефективного функціонування методичної системи (освітні стратегії, інноваційні технології, методи, засоби, оцінка діяльності) дозволяють доповнити зміст концепції авторським баченням перспектив і можливостей її подальшого розвитку, визначити її місце в освітній системі, а також її адаптованість до реальних умов існування системи педагогічних взаємозв'язків і взаємодій.

Умови формування і розвитку методичної системи фізичного виховання майбутніх аграріїв доцільно розділити на три групи: *зовнішні умови*, що створюють активне фізкультурно-оздоровче або спортивне середовище, яке забезпечує розвиток системи; *внутрішні*, які залежать від власного потенціалу студента (мотивація, індивідуально-психологічні якості, рівень фізичної підготовленості, стан здоров'я тощо); і *матеріально-технічні* (наявність спортивної бази та її оснащення), які створюють комфортні умови для занять з фізичного виховання через організацію фізкультурно-спортивної активності студентів.

Висновки. Концепція методичної системи фізичного виховання студентів аграрних університетів є взаємозв'язаною структурою, до складу якої входять мета, завдання, зміст, методи, форми, засоби фізичного виховання і діагностики досягнутого рівня фізкультурно-оздоровчої підготовленості студентів. Концепція також відображає взаємозв'язки загальнонаукових дисциплін та включає теоретико-методологічні основи, інноваційну авторську ідею створення і функціонування методичної

системи у навчальному процесі з фізичного виховання, концептуальне методологічне проектування методичної системи, принципи створення концепції, педагогічні умови ефективного функціонування методичної системи й особливості реалізації концепції в умовах навчальної діяльності з фізичного виховання студентів-аграріїв.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на розробку методології дослідження особливостей функціонування методичної системи фізичного виховання студентів різних спеціальностей.

Використані джерела

1. Грибан Г.П. Фізичне виховання студентів аграрних вищих навчальних закладів [монографія] / Григорій Петрович Грибан. – Житомир: Вив-во "Рута", 2012. – 514 с.
2. Кузьміна Н.В. Способности, одаренность, талант учителя: в помощь лектору / Н.В. Кузьмина. – Л.: Знание, 1985. – 35 с.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М: Политиздат, 1975. – 304 с.
4. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб. / С.У. Гончаренко, П.М. Олійник, В.К. Федорченко та ін. / за ред. С.У. Гончаренка, П.М. Олійника. – К.: Вища шк., 2003. – 324 с.
5. Саранцев Г.И. Теория, методика и технология обучения / Г.И. Саранцев // Педагогика, 1999. – № 1. – С. 19–24.
6. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посіб. / З.І. Слєпкань. – К.: Вища школа, 2005. – 240 с.
7. Сурман Ю. Майстерня вченого: підручник для науковця / Ю. Сурман. – К.: Навч.-метод. центр "Консоціум із удосконаленням менеджмент-освіти в Україні", 2006. – 302 с.
8. Теорія і методика фізичного виховання: підручник для студ. вузів фіз. вихов. і спорту: В 2 т. / За ред. Т.Ю. Круцевич. – Т. 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – К.: Олімпійська література, 2008. – 392 с.
9. Юдин Э.Г. Системный подход и принципы деятельности. Методологические проблемы современной науки / Э.Г. Юдин. – М.: Наука, 1978. – 392 с.
10. Якса Н.В. Основы педагогических знаний: навч. посіб. / Н.В. Якса. – К.: Знання, 2007. – 358 с.

Gryban G.P.

METHODICAL SYSTEM CONCEPT OF PHYSICAL EDUCATION OF AGRICULTURAL STUDENTS

The concept of methodical system of physical education is aimed at improving the learning process through differentiation of educational means and individualization of styles of work with the students. It was found out that the methodical system of physical education operates only when goal, target, methods, forms, means and content of educational process are defined and training activities are managed.

Key words: *concept, methodical system, physical education, learning process.*

Стаття надійшла до редакції 02.09.13